

מרגלים וארץ ישראל

הרב עקיבא יהוסף שליזינגר, 1837–1922) רב הונגרי שעלה לירושלים. לחם ברפורמה ובהשכלה, דגל בהתיישבות בארץ ישראל, בחקלאות, תמך בהקמת בתי חרושת וגדודי שמירה, והיה מהראשונים שפעלו באופן מעשי לרכישת אדמות ולפיתוח החקלאות בארץ.

היות ובשבת קראנו את 'פרשת המרגלים' יש לנו הזדמנות נאותה לפתוח נושא רחב יריעה – ארץ ישראל במחשבתם של היהודים. מתוך קישור לפרשה נפתח בפרשנות מאפיינת לנ"ל. הפרשנות היא של הרב עקיבא יוסף שליזינגר המכונה בציטוט הגה"צ [=הגאון הצדיק]

אם הבנים שמחה, הוא ספר שכתב הרב שלמה יששכר טייכטל היה אחד מחשובי הרבנים בהונגריה. נרצה בשואה. הספר עוסק בחשיבות העלייה לארץ ישראל, ולימוד זכות על החילונים הציונים. הספר הוא מעין 'חזרה בתשובה' של מחברו שהיה עד השואה בעל השקפת עולם חרדית אנטי-צינית, שינה בשואה את דעותיו מן הקצה אל הקצה.

אם הבנים שמחה / פרק שני / טו.

לשמור את דרך' - זו דרך ארץ. 'עץ החיים' - מלמד שדרך ארץ קדמה לעץ החיים, ואין 'עץ החיים' אלא תורה, שנאמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה'. וכתב הרב הגה"צ הנ"ל, בפירושו, וז"ל: מלמד שדרך ארץ קדמה לעץ החיים - וצריך ביאור, איזהו דרך ארץ מכוון בזה? ולפי המבואר בילקוט כי נגרשו מן הארץ - זה ארץ ישראל, אפשר לומר דקמ"ל לאפוקי... מן דעת המרגלים אשר מאסו הארץ, ואמרו תורה מוקדם לארץ ישראל, על כן בקשו שלא ליכנס לארץ ישראל, כי אם להיות נשאר במדבר ללמוד תורה מפי משה רבנו ע"ה, שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. על כן בא לומר לנו כי דרך ארץ... זה הדרך המביא לארץ הוא מוקדם לתורה, כמו שכתוב בספרי: מלמד ששייבת ארץ ישראל מכריע את כל התורה...

מה היתה טענת המרגלים? מה היתה טעותם? בירור מקיף מצוי בפסקה מפורסמת של הרב קוק בה כל חלק של משפט הוא עולם ומלואו:

אורות מאופל – ארץ-ישראל / א

אַרְץ-יִשְׂרָאֵל אֵינְנָה דְבַר חִיצוֹנִי, קִנְיָן חִיצוֹנִי לְאַמָּה, רַק בְּתוֹר אֲמֻצְעֵי לְמִטְרָה שֶׁל הַהֲתַאֲגָדוֹת הַכְּלִילִית וְהַחֲזָקִית קִיּוּמָה הַחֲמָרִי אוֹ אֲפֵלוֹ הַרוּחִנִי. אֲרֶץ-יִשְׂרָאֵל הִיא חֲטִיבָה עֲצֻמוֹתִית קְשׁוּרָה בְּקֶשֶׁר-חַיִּים עִם הָאָמָּה, חֲבוּקָה בְּסִגְלוֹת פְּנִימִיּוֹת עִם מְצִיאוֹתָהּ.

א. כנגד איזו עמדה נכתב המשפט הראשון? ראו את שני המקורות הבאים ונסחו את המחלוקת

באופן מדויק:

הרב שמשון רפאל הירש אגרות צפון

במדבר קיבל את התורה ובכך היה לעם במדבר. בלא ארץ ובלא אחוזת אדמה - היה לגוף אשר נשמתו תורתו... התורה, מילוי הרצון האלוהי - הם לו אחוזת אדמתו ומטרתו... כי אין לנו אלא לקדש את עצמנו לעשיית רצונו, כדי שנקבל מידי ה' כשפע של אמצעים גם את הברכה היקרה לכל בני אדם... לכן ניתנו לו לאחוזת ארץ וברכותיה, ניתנה לו מערכת מדינה, אך לא כמטרה ניתנו אלה...

מתוך הערך אחד העם ברשת

בשנת 1889 פרסם את מאמרו: לא זה הדרך!, אשר קרא לשינוי מהפכני בגישת תנועת חיבת ציון. לדעתו ולפי אמונתו, אין ארץ ישראל באה לפתור את השאלה הקיומית או הכלכלית של היהודים;

הרב שמשון בן רפאל הירש (1808 - 1888; "רש"ר הירש") מחוללה של תנועת הנאו-אורתודוקסיה בגרמניה במאה ה-19 ואבי שיטת "תורה עם דרך ארץ".

היא אינה אמורה ואף אינה יכולה להיות מקלט פיזי מפני צרות הגלות, אלא מטרתה לפתור את בעייתו הרוחנית והתרבותית של העם.

לאיזו עמדה קרובה גישת המרגלים כפי שביארה הרב ע"ש? איזו העמדה המנוגדת לה? מה טענתו שלה רב קוק ביחס אל העמדות הללו?

ב. 'קְשִׁיָּה בְּקֶשֶׁר-חַיִּים עִם הָאֲמָה'

מה פירוש? ראו את התיאורים ואת ההערכות הבאות וסכמו את המשמעות:

כוזרי מאמר שני כו

(כט) אמר הכוזרי: אם כן אינכם היום [בתקופת הגלות] כי אם גוף בלא ראש ובלא לב:
(ל) אמר החבר: כן הדבר אשר אמרת. גדולה מזאת אף לא גוף כי אם אברים מפזרים מעין העצמות היבשות אשר ראה יחזקאל במראה...

אורות התחיה ח

היהדות בגולה, לולא היניקה שהיא מקבלת מטל החיים של קדושת ארץ ישראל לא היה לה בסיס מעשי בעצם, כ"א על ידי חזון הלב, המיוסד על ציורים של תקוה ושל הגות יקר, מצד העתיד והעבר. אמנם יש קצבה כמה כח יש בחזיון לב זה לשא עליו את משא החיים ולסול בכחו נתיבה לחיי עם, והקצבה נראה שכבר מלאה צבאה. ע"כ יורדת היא היהדות בגולה פלאים, ואין לה תקוה כ"א לנטע אותה במקור חיים של חיים ממשיים, של קדושה עצמית, שאינה מצויה כ"א בארץ ישראל.

אם קשר זה כל כך ברור ומופיע בריאליה ההיסטורית למה יהודים לא חוזרים הביתה במשך כל כך הרבה מאות שנים? שימו לב למתרחש בחסידות ברסלב:

ימי מוהרנ"ת ח"ב

ואח"כ סמוך אחר שאמר התורה הנ"ל שאלתי אותו ז"ל: מה כוונתכם בזה שאמרתם שהעיקר הוא ארץ ישראל? וגער עלי וענה ואמר: כוונתי כפשוטו את ארץ ישראל הזאת עם אלו הבתים... היינו שכל כוונתי כפשוטו שצריך כל איש ישראל לבוא לארץ ישראל הגשמי הזה שמישב באלו הבתים והחצרות העומדים שם בצפת ובטבריא ובשאר מקומות ארץ ישראל. כי כל המצוות צריכין לעשות כפשוטו דייקא ואי אפשר לזכות אל הקדושה כי אם על ידי ארץ ישראל הזה הידועה לנו שישאל נוסעים לשם. והנה הבנתי שרצונו בפשיטות שנבוא כולנו לארץ ישראל, וגם כמה פעמים דיבר עמנו בשיחותיו הקדושים ועשה לנו חשק לארץ ישראל והודיע לנו שהוא דבר קל לבוא לארץ ישראל, ואי צריכים הוצאה רבה כמו שסבורים העולם, ושאינו סוכן כמו שסבורין העולם, ומתלי דבריו הבנתי שרצונו שנהיה בארץ ישראל... ואם נרצה נוכל לבוא לארץ ישראל.

ממה נובעת המבוכה? מהו החידוש הגדול שמזהה התלמיד בדברי רבו?
מזווית הפוכה מתאר את הדברים גם ר' נחמן:

ליקוטי מוהר"ן מהדורא בתרא סימן קטז:

ספר שְׁכֵשְׁהִיהָ בְּאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל, סִפְרוּ לוֹ שֵׁם הַחֲשׂוּבִים שֶׁהָיוּ שָׁם, שֶׁבָּאוּ מִמְדִּינֹת אֵלָיו וְקָבְעוּ דִירְתָם שָׁם בְּאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל, כַּמְּפָרָס. וְסִפְרוּ לוֹ, שֶׁקָּדַם שֶׁהָיוּ בְּאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְצַיֵּר לְעַצְמוֹ, שְׂאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הִיא עוֹמֶדֶת בְּזֶה הָעוֹלָם, וְהָיוּ סוֹבְרִים שְׂאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הוּא עוֹלָם אַחֵר לְגַמְרִי, לְפִי גִדְל קִדְשֵׁת אֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הַמְּבָרָר בְּסִפְרָיִם. וּמִפְרָשׁ בְּתוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה מַעֲלֵת קִדְשֵׁת אֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל כִּמָּה וְכִמָּה פְּעָמִים, וְהַתּוֹרָה בְּעֶצְמָהּ מְפָרֶשֶׁת כָּל גְּבוּלֵי אֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל לְגִדְל מַעֲלָתָהּ וְקִדְשָׁתָהּ הָעֲצוּם וְהַנּוֹרָא מְאֹד מְאֹד. עַל - כֵּן לֹא הָיוּ יְכוּלִין לְצַיֵּר לְעַצְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם, שְׂאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל יְהִי בְּזֶה הָעוֹלָם, עַד אֲשֶׁר בָּאוּ לְשָׁם וְרָאוּ, שְׂאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הִיא בְּזֶה הָעוֹלָם מְמֹשׁ. כִּי בְּאֵמֶת אֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הוּא כְּמוֹ מְדִינֹת אֵלָיו מְמֹשׁ, וְעַפְרָא אֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הוּא בְּמִרְאָה וְדָמוֹת כְּמוֹ עֵפֶר מְדִינֹת אֵלָיו מְמֹשׁ. כִּי מֵה שֶׁמְבִיאִין לְפַעְמִים עֵפֶר לְבָן מִשָּׁם זֶהוּ רַק בְּמִקְוֹמוֹת פְּרֻטִיִּים, וְגַם בְּמְדִינָה זוֹ נִמְצָא עֵפֶר לְבָן וְעֵפֶר שֶׁל נֶתֶר בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת, אֲבָל עֵקֶר הָעֵפֶר בְּאֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל הוּא כְּמוֹ עֵפֶר מְדִינֹת אֵלָיו מְמֹשׁ. כִּי בְּאֵמֶת בְּדָמוֹת וְתַמּוּנָה אֵין חֲלוּקֵי כָּלל בֵּין אֶרֶץ - יִשְׂרָאֵל וּבֵין שְׂאֶר מְדִינֹת, לְהַבְדִּיל, וְאֵף - עַל - פִּי - כֵּן הִיא קִדְוּשָׁה מְאֹד מְאֹד בְּתַכְלִית הַקְּדוּשָׁה עֲצוּמָה וְנוֹרָא מְאֹד. אֲשֶׁרִי הַזּוֹכֵה לְהִלָּךְ שָׁם אֶפְלוֹ אֶרְבַּע אַמּוֹת וְכוּ',

ג. חבוקה בסגלות פנימיות עם מציאותה

מה פירושו? המסורת מגבילה את הנבואה – שיא ההישג הדתי של היצירה התרבותית יהודית – בארץ ישראל. כדי להבהיר זיקה זו נציע כיווניהם של שני הוגים.

מורה הנבוכים חלק שני פרק לו – הגישה הרציונאלית – כח המדמה

כבר ידעת אמרתם אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, ושיעקב אבינו לא באתהו נבואה כל ימי אבלו, להתעסק כחו המדמה בהפקד יוסף, ושמשה רבינו ע"ה לא באתהו הנבואה כבואה מקודם מאחר תלונת המרגלים עד שמתו כל דור המדבר אנשי המלחמה, בעבור שנלאה לסבלם לרב תלונותיהם... וכן עוד תמצא קצת הנביאים נבאו מדת זמן אחת ואחר כן נפסקה הנבואה מהם ולא התמידה להם בעבור מקרה שנתחדש, וזאת היא הסבה העצמית הקרובה בהפסק הנבואה בזמן הגלות בלא ספק, כלומר עצלות או עצבות שיהיה לאדם בענין מן הענינים, ויותר רע מזה היותו עבד נקנה נעבד לסכלים הזונים, אשר קבצו העדר הדבר האמתי ותגבורת כל התאוות הבהמיות ואין לאל ידו, ובוזה יעדנו רע והוא אשר רצה באמרו, ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, ואמר מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה', וזה אמת מבואר העלה כי הכלי כבר נתבטל, והוא הסבה גם כן בשוב הנבואה לנו על מנהגה לימות המשיח מהרה יגלה כמו שיעד:

מהו החיסרון הגדול של הגלות ומהו, ממילא, ערכה של ארץ ישראל? כיצד מבאר הרמב"ם את הזיקה שבין אפשרות הנבואה לארץ? מה זה אומר על הארץ עצמה? מה זה אומר על האפשרות של אוגנדה? מה זה אומר על אפשרות של חיים בארץ ישראל בחסות האומה האיסלאמית הגדולה? למה מצפה הרמב"ם עם ימות המשיח?

כוזרי מאמר שני – הגישה המסטית – תקשור לאומי

(ט) אמר הכוזרי: מה שאמרת עם הא-לוה כבר נתברר לי אולם מה שאמרת בארץ הא-לוה קשה לי לקבל זאת: (י) אמר החבר: אין כל קשי לקבל את ההנחה כי ארץ אחת נתייחדה בדבר מה משאר כל הארצות הלא בעיניך תראה כי מקום אחד טוב משאר כל המקומות לצמח מיחד למחצב מיחד ולחי מיחד ותושביו מיחדים בצורתם ובמדותם משאר כל האנשים וכל זה באמצעות מזג הלחיות אשר בגוף כי במזג הזה תלויים גם שלמות הנפש וחסרונה: (יא) אמר הכוזרי: אולם אני לא שמעתי כי יש לאנשי ארץ ישראל יתרון על שאר בני אדם: (יב) אמר החבר: כך גם הרכם זה שאתם אומרים כי הכרם מצליח בו לולא היו נוטעים בו את הגפנים ועושים את כל מלאכת עבודת הכרם הדרושה לגדולם לא היה עושה

ענבים והנה המעלה המיוחדת באה ראשונה לעם אשר הוא הסגלה והגרעין (כמו שהזכרתי למעלה) ואחרי זה יש גם לארץ חלק במעלה הזאת וכן למעשים ולמצוות התלויים בארץ שהם מעין עבודת הכרם לכרם אולם שלא ככרם העושה ענבים גם במקום אחר אין עם הסגלה יכול להדבק בענין האלוהי כי אם בארץ הזאת:

אנחנו מבינים את קשייו של מלך כוזר. שימו לב לדרך הטיעון של החבר – הליכה מן המוכר והטבעי אל המחודש והמופשט - זו דרך אופיינית לטיעונים רבים בספר. מהו אם כן הערך הייחודי של הארץ? במה, באמת טענה זו דומה לרעיון של 'עם הא-לוה'?

אבל המפתח הגדול מצוי דווקא במילים האלו:

:

ד. ארץ-ישראל היא חטיבה עצמאית

מה זה אומר וכלפי מה? מה ניתן לטעון נגד המרגלים המבקשים את חיי הרוח המוקפים ענן?

